

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

ИНФОРМАЦИЈА
ЗА СОСТОЈБАТА И УСЛОВИТЕ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА
ПРАВАТА НА ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ ВО ДНЕВНИТЕ ЦЕНТРИ
КАКО ОБЛИК ЗА ВОНИНСТИТУЦИОНАЛНА ЗАШТИТА ПО
ИЗВРШЕНИТЕ УВИДИ ВО 2011 ГОДИНА

Декември, 2011

Децата со посебни потреби како субјекти во меѓународно правните документи

Согласно Универзалната декларација за правата на човекот, сите човечки суштества се раѓаат еднакви по достоинството и правата, а децата уживаат посебна грижа и заштита. Дека на детето му припаѓаат посебната грижа и помош прокламира и Општата декларација за правата на човекот на Обединетите нации, додека во Декларацијата за правата на детето, која ја усвои Генералното собрание на 20 ноември 1959 година, се нагласува дека на детето, со оглед на неговата физичка и ментална незрелост, му се потребни посебна заштита и грижа, вклучително и соодветна правна заштита, како пред така и по раѓањето.

Конвенцијата за правата на детето од 1989 година содржи права од сите категории, но и специфични права својствени само за децата како субјекти на меѓународното право. Основниот принцип на Конвенцијата е дека во сите активности кои се однесуваат на децата примарно значење се интересите на детето. Воедно, државите потписнички на Конвенцијата се обврзани на детето да му ги обезбедат условите за опстанок, развој и заштита, односно благосостојба за секое дете без никаква дискриминација. Во тој контекст, суштината на секое дејство за правата на децата треба да биде насочена кон обезбедување достоинствен живот на секое дете, меѓу кое и на детето со ментални и физички пречки во развојот.

Со Уставот на Република Македонија државата е обврзана да води посебна грижа и да обезбеди посебна помош за немоќните и неспособните за работа граѓани, да обезбедува посебна заштита на лицата со хендикеп и да создава услови за нивно целосно вклучување во општествениот живот. Според тоа, државата мора да создава услови за еднаквост на лицата со хендикеп со другите граѓани и освен за основните човекови слободи и права да води грижа за нивните специфични потреби и подобрување на нивната состојба преку соодветна законска регулатива, доследна примена на регулативата во практиката, подигнување на свеста кај сите граѓани, особено кај субјектите кои ја креираат и ја спроведуваат политиката за остварување на правата на овие лица.

Правата на лицата со посебни потреби според Законот за социјалната заштита

Според Законот за социјалната заштита, за инвалидно лице се смета лице со ментална или телесна попреченост и покрај институционалната заштита има право на вонинституционална заштита која се остварува во центарот или преку центарот за социјална работа. Оваа заштита опфаќа право на прва социјална услуга на социјална заштита, помош на поединец, помош на семејство, домашна нега и помош на поединец и на семејство, дневно и привремено прифаќање и згрижување како: помош на поединец и семејството, сместување во згрижувачко семејство, сместување во мал групен дом и самостојно живеење со поддршка.

Право на дневно згрижување во дневен центар

Правото на дневно згрижување во дневен центар покрај другите лица се обезбедува и на лице со умерена и тешка попреченост во менталниот развој и на лице со телесна попреченост кое не може само да се грижи за себе. Воедно, ова право се обезбедува и на дете со телесна попреченост. Помошта во дневно згрижување за овие лица се обезбедува и тогаш кога тие живеат во семејство.

ГРИЖА И ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА, ОДНОСНО ЛИЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ

Дневни центри за лица со посебни потреби-начин за вонинституционална заштита

Во дневните центри за лицата со умерени и тешки пречки во менталниот развој и на лицата со тешки пречки во телесниот развој се обезбедува дневно згрижување, работно-производна активност, работна терапија и други активности на овие лица и може да се врши оспособување за работно-производна активност заради нивно вклучување во секојдневниот живот.

Во 2006 година Народниот правобранител посети поголем број дневни центри за лица со посебни потреби по нивното започнување со работа и констатира позитивни придобивки и голема помош за овие лица и за семејствата, придонесување во помагање на децата и нивните семејства да излезат од кругот на семејството, да се рехабилитираат и во рамките на нивните физички и психички способности да се осамостојуваат за самогрижа, да се образуваат и едуцираат преку стекнување одредени навика кои, не само што им го олеснуваат животот, туку и го прават подостоинствен за самите деца, но и за нивните семејства. Воедно, констатирани се одредени проблеми со кои се судруваат овие дневни центри. Тоа се: недоволно материјални средства за нормално одвивање на потребните активности и задачи, недостиг од соодветен и потребен стручен кадар и други проблеми особено во поглед на условите, потребата од возила за превоз на децата и сл.

ОД ПОСЕТАТА НА ДНЕВНИТЕ ЦЕНТРИ ЗА ЛИЦА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ ВО 2011

Заради согледување на моменталната состојба, условите за работа, заштитата и остварувањето на правата на децата/лицата со посебни потреби во дневните центри, Народниот правобранител во 2011 година ги посети дневните центри за деца/лица со посебни потреби, како форма на грижа и заштита на децата си умерена и тешка интелектуална попреченост во: Скопје, Тетово, Гостивар, Битола, Прилеп, Кичево и Гевгелија.

Дневен центар „Насмевка“ – Скопје

Овој дневен центар е сместен во Јавната установа Завод за рехабилитација на деца и младинци во Топаанско поле, Скопје. Во овој дневен центар со возило се носат 5 деца со умерени, тешки и комбинирани пречки во развојот, на возраст од 11 до 18 години. Категоризацијата, односно одредувањето на степенот на попреченоста во развојот се врши со решение од Заводот за ментално здравје на деца и младинци Скопје и од 8:00 до 13.30 часот, во зависност од потребата, со децата се работи индивидуално или групно врз основа на изработен план за работа. За време на престојот децата добиваат ужина и ручек. Четири од петте деца се со назначен старател од Центарот за социјална работа, а едно дете е со биолошкото семејство.

За работа со децата нема посебно изработена програма, односно вработените ги прилагодуваат програмите на Министерството за труд и социјална политика, а од кадар во Заводот за рехабилитација на деца и младинци вработени се: 1 дефектолог, 1 дефектолог-логопед и 4 негувателки. Стручниот работник изработува шестмесечен извештај за работата со детето, го доставува до стручниот тим на ниво на Заводот и потоа извештајот се разгледува со матичниот дефектолог на детето. Воедно, до Центарот за социјална работа се доставува целосен извештај за секое дете.

Во однос на работата со децата добиени се информации за постоење воспитно-образовни подрачја со фронтална (групна) работа, но често има потреба и за индивидуална работа, по што се прават две групи, а заради социјализација се применува и мешање на децата со други групи. Воедно се практикуваат: едnodневни екскурзии, спортски активности, прошетки во блиската околина, посети на настани во Универзалната сала, учество во ликовна колонија, одбележувања родендени на децата и вклучување на децата во приредби по повод патронот на установата.

Во врска со односот на родителите/старателите на децата добиени се информации дека старателите најчесто се од ниска социо-културна средина и со прифаќање да се грижат за детето/децата ја обезбедуваат својата егзистенција како семејство. Во суштина, тие недоволно водат грижа за образовните и другите карактеристики на децата. Вработените секојдневно комуницираат со родителите/старателите кога ги земаат и враќаат децата во домовите при што укажуваат на здравствената состојба на децата. Вработените забележуваат дека родителите/старателите ги праќаат децата неподготвени во установата, односно без пелени или резервна облека.

Од увидот во просторните услови на детскиот центар, констатирано е дека се користат две простории, односно еден работен кабинет за реедукација на психомоториката, каде се изведува индивидуална и групна работа со децата и една училница за работа. Нема помошни креветчиња ни реквизити за децата, а за одмор на децата се користат два стари душеци кои се наоѓаат во училницата. Тоалет и бања има, но поради тоа што во Дневниот центар нема негувател, бањата не се употребува.

Дневен центар за возрасни во склоп на Заводот за рехабилитација на деца и младинци Скопје

Во овој центар се опфатени лица над 18-годишна возраст. Во Центарот има вкупно 16 лица (10 машки и 6 женски). Повеќето од нив живеат со биолошките родители освен три лица кои живеат со други членови од семејството (браќа, сестри, баба и сл.) Овие лица во дневниот центар имаат ужина и ручек и обезбеден превоз од Заводот. Тие имаат претходна категоризација за попреченост и со нив се работи врз основа на програма изработена од стручен тим. 80% од Програмата е работно ангажирање и окупација, а другиот дел е во рамките на одржување хигиена на просториите и на блиската околина со цел стекнување работни навики. Често се практикуваат креативни работилници на кои секое лице е ангажирано со што се создаваат навики тие да бидат на едно место подолго време. Социјализацијата се спроведува преку: чести прошетки, посета на музеи, учество на приредби и на специјална олимпијада и преку летување.

Интересот на лицата за доаѓање во Дневниот центар е голем, со нив многу се разговара за различни теми, па тие се во тек со сите случувања. Соработката со родителите е задоволителна и покрај неофицијалните средби со скоро секој родител се комуницира телефонски секојдневно.

Од увидот е констатирано дека овие лица пројавуваат интерес за работа со компјутери (неколкумина имаат основни познавања за работа со компјутер, а некои имаат компјутер и дома). Овие лица имаат на располагање два компјутера од кои едниот е донација од родител. Со групата работи дефектолог и двајца инструктори.

Дневен центар за деца со посебни потреби Железара, Скопје

Овој центар е во склоп на Детска градинка и опслужува 18 деца на возраст од 8 до 19 години (5 женски и 13 машки). Сите деца се од Скопје и од околните скопски села. Децата од дома се превезуваат со комбе во две групи затоа што нема доволно место сите да бидат земени одеднаш. Децата се згрижени во Центарот од 8:00 до 16:30 часот заради ангажираноста на нивните родители иако пожелно е да останат 6 часа, вклучително со времето поминато во превоз.

Две деца опфатени во Дневниот центар се со интелектуална попреченост, а останатите покрај интелектуална попреченост имаат и комбинирани пречки. Сите деца имаат наод и мислење за извршена категоризација и во Дневниот центар се сместени со решение на центарот за социјална работа. Децата најнапред се под опсервација која трае минимум 2 месеца, по што се изготвува препорака дали детето треба да остане во Дневниот центар или треба да се упати во друга институција. Со децата работи тим од два дефектолога, еден социјален работник, физиотерапевт и една медицинска сестра на волонтерска основа. Со децата се работи врз основа на план и програма која вработените во Центарот сами ја изработуваат затоа што нема општа програма за работа за дневните центри, а на секои 6 месеци се изготвува извештај за работата кој, преку Меѓуопштинскиот

центар за социјална работа на Град Скопје, се доставува до Министерството за труд и социјална политика.

Дневно се згрижуваат 10-14 деца и се работи со хетерогена група од 8 до 19-годишна возраст. Дефектологот истакна дека нема решение како да се работи со деца по 18-годишна возраст на кои им се потребни други активности и потребен е друг начин на работа, односно поинаков пристап.

Во зависност од структурата на присутните деца, во Дневниот центар се применува индивидуална или групна работа, но нема доволно реквизити и материјали за работа. Програмата за работа од стручниот тим се менува, а со тоа и нејзините цели во зависност од потребите на децата. Најголемо внимание се посветува на хигиенските навики, самостојна исхрана, користење тоалет, навиките за соодветно облекување. Заради физичката попреченост со децата работи физиотерапевт и често се користи дворот на градинката, односно Дневниот центар. Социјализацијата на децата се одвива со потешкотии, нема услови за организирање настани и заради нивната попреченост, а се практикуваат организирани посети во зоолошка градина, парк и сл.

Забележани се позитивни резултати од работата со децата, поголемиот дел од нив може самостојно да користат тоалет, сами можат да земаат храна и да се хранат, а соработката со родителите е задоволителна и скоро секојдневна, но нема соодветна обука за родителите. Во Дневниот центар дел од децата се без развиен говор и има потреба од логопед, кој досега не бил вработен, а немало вработено и психолог. Поради тоа оставено е родителите да ги носат децата во Заводот за рехабилитација на слух, говор и глас. Инаку, освен медицинската сестра која работи волонтерски, останатите вработени имаат решен работен статус.

Од увидот во просторните услови е констатирано дека Дневниот центар располага со: кујна, занимална, сала за физиотерапија, канцеларија, просторија за индивидуална работа, просторија за масажа, остава и тоалет. Просториите не се опремени соодветно за работа со деца, односно недостасуваат дидактички материјали согласно возраста на децата, а со оглед на попреченоста на децата потребна е т.н. сензорска соба за релаксирање на децата со стимулирачки звуци и визуелни светла. Во овој дневен центар секое дете носи појадок од дома, а во Центарот децата само ручаат и менито е составено од разновидни јадења.

Во Центарот се практикува т.н. психомоторна реедукација на децата и преку вежби се стимулира осознавање на детето за самото себе, но и за просторот околу себе. Се одржуваат креативни работилници тематски поврзани со определен настан, случување, роденденски одбележувања и сл. За секое дете се води посебно досие со забелешки за напредокот кое содржи и дефектолошко досие, социјална анамнеза и се постапува како стручен тим. И во овој центар нема креветчиња за децата, па за одмор децата ги користат душеците во занималната.

Дневен центар за деца со церебрална парализа

Дневниот центар за деца со церебрална парализа се наоѓа во Капиштец и е отворен во декември 2005 година во заедничка соработка на Владата на Република Македонија и Владата на Република Германија.

Во овој центар вкупно се сместени 26 деца (13 машки, 13 женски) на возраст од 5 до 23 години. Се работи за деца/лица со умерена интелектуална и телесна попреченост со дијагноза церебрална парализа и комбинирани пречки во развојот. Дел од децата од дома се земаат со комбе од Центарот кое има место само за 6 деца - три што користат количка за движење и три кои можат да користат седиште од комбето. Земањето на децата е од 7 часот, а враќањето во 15 часот, но по потреба децата се земаат од дома во 8 часот и се враќат во 16 часот. Од летото 2010 година во Центарот се работи само со една група дневно (6 деца), односно децата преку еден ден можат да го користат Дневниот центар, заради намалување на трошоците за гориво и укинат е појадокот, па децата имаат само ручек поради финансиски причини.

Тимот кој работи со децата е составен од осум лица: три дефектолози, една медицинска сестра, психолог и логопед, сите на волонтерска основа. Во Дневниот центар нема физиотерапевти иако децата имаат потреба од таков кадар. Основно на што децата се учат е стекнување културно-хигиенски навики, а во исхраната добиваат помош од стручните работници. Со секое дете се работи индивидуално врз основа на индивидуален план и програма за работа, а кога има потреба за групна работа, децата се доведуваат од нивните родители. Најголемиот дел од децата се од социјално загрозувани семејства, соработката со родителите е задоволителна, тие ги прифаќаат советите од стручните работници и слободно изразуваат свои забелешки. На индивидуалните средби со родителите се дискутира што е потребно за детето и се даваат совети како и што да се работи дома.

За успех од работата со децата потребно е подолго време поради нивната попреченост бидејќи успехот го отежнува физичкиот хендикеп кој децата го имаат. Во секој случај, позитивни резултати има во однос на: социјализација на децата и нивно вклучување во детските градинки, посета во редовно или посебно училиште и во такви случаи тимот соработува со наставниците и дава насоки за работа со овие деца.

Центарот има кинези сала соодветно опремена за работа со децата, две занимални со „монтесори“ материјали, компјутер соодветен на попреченоста на децата, индивидуална просторија за работа во која секое дете поминува минимум еден час. Стручните работници имаат посетено „монтесори“ обука. Децата имаат слободни активности по нивен слободен избор, пројавуваат интерес за компјутери, но неколкумина можат да работат на компјутер додека останатите компјутерот го користат за едукативни игри. Во Центарот е посебно истакната соработката и дружењето меѓу децата и родителите, а има и психолог кој работи со родителите и децата.

Во поглед на социјализацијата на децата се соработува со Црвениот крст и има повеќе активности во кои децата учествуваат, како што се: уредување на дворот, садење цвеќе, посети на културни манифестации, зоолошка градина и сл.

Во овој центар на децата им е овозможено дневно згрижување од 4 часа и има опремена соба за одмор. За жал, недостасува кадар, поточно физиотерапевт, а психологот и логопедот работат волонтерски.

Дневен центар за деца со посебни потреби Гостивар

Дневниот центар за лица со посебни потреби – Гостивар работи во посебен објект лоциран во централното градско подрачје. Објектот располага со 3 простории (две занимални, трпезарија и тоалет). Покрај трпезаријата во која децата редовно добиваат ужина и ручек (скратен е еден оброк - доручек поради недостиг од финансиски средства), другите простории се користат како занимални наменети за забавни активности (гледање телевизија, слушање музика, играње, цртање и слично), а една, посебна, просторија е опремена со помагала и справи за вежбање кои одговараат на потребите на згрижените лица.

Во Центарот се сместени вкупно 15 лица: 13 на возраст од 7 до 18 години и 2 на возраст од 25 години. Лицата/децата кои го посетуваат Центарот се со умерени и тешки пречки во развојот категоризирани од надлежни комисији. Центарот работи од 9:00 до 15:00 часот. Лицата со посебни потреби секојдневно се земаат од нивните живеалишта со организиран превоз и придружба од Центарот за социјални грижи.

Во Дневниот центар во Гостивар работно се ангажирани шест лица: дефектолог, социјален работник, психолог, педагог, медицинска сестра и техничко лице. Новина е што Центарот располага со два компјутера приклучени на Интернет.

Дневен центар за деца со посебни потреби – Тетово

Сместен е во издвоен објект со посебен влез во склоп на детската градинка „Младост“ - Тетово. Објектот располага со неколку простории уредени и опремени за потребите на децата кои се згрижуваат: трпезарија во која децата добиваат редовно (ужина и ручек), занимална наменета за едукативни и забавни активности и посебна просторија опремена со помагала и справи за вежбање кои одговараат на нивните потребите на децата. Од донација обезбедени се 5 компјутери приклучени на Интернет.

Дневниот центар го посетуваат 27 лица со умерени и тешки пречки во психофизичкиот развој категоризирани од надлежни комисији, од кои: 1 на возраст од 5 години, 20 се на возраст од 7 до 18 години и 6 лица се на возраст од 18 до 25 години. Дневниот центар работи со работно време од 8:30 до 16:30 часот, а лицата секојдневно се земаат и враќаат во нивните домови со организиран превоз и придружба обезбедени од Центарот за социјални грижи. Во Дневниот центар работно се ангажирани шест лица: дефектолог, социјален работник, педагог и три медицински сестри.

Иако во дневните центри Гостивар и Тетово предвидено е да се сместуваат деца од 7 до 18 години, се примаат и постари лица со цел да се овозможи нивно

социјализирање и помош на нивните родители за непречено одвивање на секојдневните работни обврски и за растеретување во одреден дел од денот од обврските поради неопходната потреба од континуирана грижа и нега на овие лица.

И во двата центри е регулиран работниот статус на сите вработени кои претходно биле ангажирани со договор за дело. Работата со децата во центрите се одвива врз основа на претходно изготвена годишна програма прилагодена на можностите и потребите на децата и преку физички вежби, групни и самостојни игри и активности се реализираат секојдневните активности од програмата. Децата во придружба на стручниот тим честопати, согласно програмата, се носат на разни приредби и прошетки, како и во посета на Зоолошката градина во Скопје и слично.

Со сите активности и залагања на стручниот тим значително се придонесува за развој на децата, како и за стекнување определени навики кои овозможуваат полесно прилагодување во семејната средина и останатата околина што е од особена помош и ја олеснува работата со децата во домашни услови. Особено значителни резултати се постигнуваат во нивното осамостојување во поглед на: самостојно одржување на личната хигиена, облекување и земање храна, комуницирање преку почитување одредени правила на однесување, во рамки на нивните можности, со надворешниот свет, како и оспособување за самостоен живот во рамки на нивните можности.

На дневните центри за деца со посебни потреби во Гостивар и Тетово иако располагаат со нагледни средства и опрема, потребна им е поголема финансиска поддршка за континуирано доопремување на занималните простории особено со играчки и други реквизити кои придонесуваат за постигнување поголеми резултати во социјализирањето и психофизичкиот развој на децата, потребно е обезбедување два obroka (доручек и ручек), набавка на сопствени превозни средства за превоз на децата, а во Центарот во Тетово недостасува и стручен кадар неопходен за квалитетно работење со оваа категорија лица.

Дневни центри за деца со посебни потреби во Прилеп и Битола

Од посетата на дневните центри за децата со посебни потреби во Прилеп и Битола е утврдено дека децата во дневните центри се сместуваат врз основа на извршена категоризација од надлежна комисија и решение донесено од центарот за социјална работа. Во двата центри престојуваат лица на различна возраст: во Прилеп 3 лица на возраст од 27 години и 22 деца, а во Битола 4 лица на возраст од 27, 31, 35 и 36 години и 25 деца што е максимален број за капацитетот на Центарот.

На децата им се овозможува мултидисциплинарна работа од стручен тим. Во Прилеп тимот е составен од: педагог, дефектолог, две медицински сестри и двајца социјални работници. Центарот нема психолог, па по потреба психолог доаѓа од Центарот за социјални работи – Прилеп.

Во Битола тимот е составен од: дефектолог, медицинска сестра, физиотерапевт и логопед. Социјалниот работник и психологот во овој дневен

центар се работно ангажирани и во новоотворениот дневен центар за деца од улица, кој е во истата зграда и е поврзан со ходник, па овој кадар многу лесно е достапен за потребите и на овој центар за деца со посебни потреби.

Во двата центри се изготвуваат годишни извештаи за секое дете, а се прават месечни (првично за 3 месеци) и индивидуални планови за секое дете, прилагодени на потребите и барањата на децата. Во Центарот во Прилеп се работи индивидуално во помали групи распоредени во: мала, средна и голема група. Во Центарот во Битола нема таква поделба, туку групите се прават најмногу од 5 деца мешани според возраст зашто не може да се класифицираат ниту по возраст ниту по интелектуалната способност на децата. Децата преку работата во Дневниот центар се социјализираат, едуцираат, образуваат, стекнуваат културни и хигиенски навики, а некои се подготвуваат за посета на образовни институции.

Имено, од Центарот во Прилеп во период од 5 години во образовниот процес се вклучени две деца, а има и деца кои по завршено основно образование повторно се вратени во Центарот, додека во Центарот во Битола во изминатиот период има три деца вклучени во основно образование и едно дете во средно образование.

Од 03.12.2010 година во Центарот во Битола е ставена во употреба сензорна соба за мултисензорна стимулација, многу поопремена и пософистицирана од онаа во Центарот во Прилеп.

За децата во наведените дневни центри се организираат прошетки и посети на: културни настани, екскурзии, детски театарски претстави, детски музички фестивали, одбележувања на патронати на основните училишта и на екскурзија во Претор. Децата се оспособуваат за самостојна грижа, самостојно хранење и облекување, се развиваат нивните способности, вештини и таленти и се оспособуваат самите да се грижат за себе.

Подобрена е соработката со родителите на децата во Прилеп и се одржуваат родителски средби кои се задолжителни на секое тромесечие и две групни на годишно ниво кои се одржуваат во период февруари-март. По потреба во секое време се реализираат и индивидуални средби со родители на поединечно дете. Родителите во целост соработуваат со вработените и со децата ги извршуваат домашните задачи или активности зададени од страна на стручниот тим.

За разлика од Прилеп, во Центарот во Битола соработката со родителите е отежната и како последица во последните години родителски средби се одржуваат многу ретко, а во 2011 година воопшто не е одржана средба со родители. Средбите со родителите се одвиваат при донесувањето и при земањето на децата во и од Центарот, кога и може да се разговара за состојбата или потребите на децата.

Од увидот е констатирано дека се уште недостасуваат материјални средства, како и дека во 2011 година Министерството за труд и социјална политика со цел намалување на средствата на центрите им оставило самите да одлучат кои трошоци ќе ги смалат за сметка на финансиите. Така, во Прилеп е укинат доручекот, па секој родител за сопственото дете дава 15 денари дневно со кои од блиската пекарница на децата им се купуваат кифли. На овој начин е

намален квалитетот на доручекот на децата кои до 2010 година имале разновиден доручек поткрепен со млеко, јогурт или чај.

Во Битола е ускратен превозот, па родителите ги носат децата или децата сами (оние кои се способни) доаѓаат со градски автобуски превоз. Поради необезбедениот превоз три деца кои претходно го посетувале Центарот заради оддалеченоста на нивните живеалишта повеќе не доаѓаат во Дневниот центар.

Центрите се уште немаат сопствено возило и додека проблемот со обезбедување кадар во Битола е надминат, истиот проблем е се уште присутен во Дневниот центар во Прилеп. Воедно проблем во Прилеп претставува немањето хигиеничар со полно работно време. Овој проблем досега се решавал на начин што Центарот за социјални работи како испомош испраќал корисници на социјална парична помош и еднаш неделно (петок) хигиеничар вработен во Центарот за социјални работи, па во најголемиот дел одржувањето на хигиената го спроведуваат вработените кои дел од работното време наместо на децата го посветуваат (по смени) во чистење.

Во Битола, овој проблем е решен и е вработен хигиеничар со работно место социјален згрижувач на деца зашто покрај одржувањето на хигиената помага за хранење на децата, пресоблекување, пречекување и испраќање на децата од Центарот и сл.

Исто така, проблемот со недоволна опременост на дневните центри се уште е присутен, па така во Центарот во Прилеп има само две креветчиња, а во Центарот во Битола неколку фотелји или каучи кои можат да се употребат доколку некое од децата има потреба за одмор додека е во Центарот.

Дневен центар за лица со посебни потреби Кичево

Дневниот центар за лица со посебни потреби е во склоп на Детската градинка „Цветови“ - Кичево и во него се згрижени 18 деца на возраст од 5 до 25 години (8 женски и 10 машки) од општините: Кичево, Осломеј и Другово. Најголемиот дел од децата се со умерени или со тешки пречки во физичкиот развој, и тоа: три со умерена попреченост, шест со тешка и 9 девет лица со комбинирана попреченост.

Со децата во Дневниот центар се работи во две групи, а тимот за работа е составен од еден дефектолог кој е и кординатор, еден педагог, еден социјален работник, еден психолог и три медицински сестри. Тимот овозможува мултидисциплинарна работа со цел социјализација и напредок во психо-физичкиот развој на децата. Статусот на вработените е решен со вработување на непоределено време. При посетата е утврдено дека во Центарот има и деца кои имаат проблем со говорот, но Центарот нема вработен логопед ниту физиотерапевт.

Недостатокот од материјални средства е проблем и во овој центар поради што од ноември 2010 година не се обезбедува доручек и ужина за децата, односно децата добиваат само еден оброк (ручек) што, според вработените, е проблем за сите деца, особено за оние кои примаат редовна терапија. Финансиите воедно се проблем и за реализирање други активности неопходни за

децата, па Центарот прави обиди и во соработка со локалните медиуми и здруженија на граѓани преку донации да се обезбедат спортски помагала, играчки и облека за децата од Дневниот центар.

Инаку, овој центар располага со: кујна, просторија за дневен престој и спортски помагала што упатува на заклучок дека просторните услови се задоволителни.

Дневен центар за деца и младинци со умерена и тешка попреченост во психифизичкиот развој Гевгелија

Меѓуопштинскиот центар за социјални работи Гевгелија, во чиј состав е и организациската единица Дневен центар одлучува за остварување на правото на дневно згрижување лица со умерени и тешки пречки во психичкиот развој, како и инвалидни лица кои не можат да се грижат за себе. Овој дневен центар е сместен во објектот на Детската градинка „Цветови“ и опфаќа површина од 300м². Објектот располага со три занимални од кои во едната се одвива воспитно-образовниот процес и слободните активности на корисниците и е опремен со сите можни технички апарати: видео, ДВД, телевизор, радио, компјутер, парно греење, клима уреди. Во останатите простории има поставено и лежачи за одмор, а има и просторија за физиотерапевтски третмани. Постои и соба за изолација која се користи кога постои вознемиреност кај некој од корисниците. Кујната која е со трпезарија целосно е опремена со сите апарати, а корисниците на Дневниот центар добиваат доручек и ручек. За потребите на корисниците и за персоналот опремени се три бањи со тоалет.

Во Дневниот центар згрижени се 14 корисници на возраст од 6 до 38 години (2 женски и 12 машки). Десет деца се со умерена попреченост, а четири со тешка попреченост во психифизичкиот развој од кои едно дете е со церебрална парализа. За овие деца се грижи тим од шест вработени лица со решен работен статус: психолог, дефектолог, физиотерапевт, социјален работник, медицинска сестра и хигиеничар.

Секо стручно лице од својата област на работа на децата им посветува внимание според моменталните потреби и потребните часови на активности од стручен аспект, но за добар успех и напредок во развојот на децата стручните лица ја потенцираат важноста на тимската работа. Вработените одржуваат постојани контакти со родителите, повремени и задолжителни средби, а превозот од дома до Центарот и назад е обезбеден со платени такси возила и овие деца во Центарот престојуваат од 8 до 15 часот секој работен ден.

Во рамките на работните активности се посветува внимание на описменување и на говорната реторика, а за запознавање со животната средина децата организирано се носат на излети во околните и други излетнички места со обезбеден превоз преку Фондацијата „Аполонија“ – Гевгелија. Во Дневниот центар се практикуваат слободни активности и развивање на способностите на децата со: цртање, пеење и физички активности и игри, особено на поставените лулашки и лизгалки во дворот. Ваквите способности/креативности потпомогнати од

стручниот тим се можност за организирање и учество на приредби со што доаѓа до израз и индивидуалноста и креативноста на личноста/корисникот.

Во функција на подобрување на психофизичкиот развој на овие деца, Дневниот центар соработува и со невладиниот сектор и со јавни институции од градот. Средствата од летоци, новогодишни честитки и слики изработени од децата се користат за реализација на активности кои се предвидуваат во програмата за наредниот период, а за сработеното и преземените активности се изработуваат месечни и годишни извештаи. За постоењето на Дневниот центар и за неговите активности се врши запознавање на пошироката јавност преку локалните медиуми.

КОНСТАТАЦИИ

- Во дневните центри децата со посебни потреби се сместуваат врз основа на извршена категоризација од надлежна комисија и решение од надлежен меѓуопштински центар за социјална работа. Децата се со лесни и потешки пречки во развојот (физички или психички) и нивниот број во дневните центри е различен.
- Со децата работи стручен тим, најчесто составен од: социјален работник, дефектолог, психолог и медицинска сестра, а се работи индивидуално и групно.
- Иако дневните центри немаат универзални програми и планови за работа, претходно изработените планови се прилагодуваат кон потребите и барањата на децата.
- Преку посетите на дневните центри децата се оспособуваат да се грижат самите за себе, да се хранат и облекуваат (се придонесува за развивање самостојност кај децата), се врши нивна социјализација и едукација, се стекнуваат културни и хигиенски навики, а некои деца се подготвуваат и за вклучување во образовните институции со што се надминува изолираноста на овие деца и се создаваат позитивни промени во нивното однесување.
- Во дневните центри се врши и рехабилитација на децата и преку физички вежби им се развива моториката и говорот, а се овозможува и нивно самозапознавање и запознавање со пошироката околина.
- Децата учествуваат во разни приредби со повод, роденденски прослави и во културни и спортски манифестации, а им се развиваат одредени вештини и креативните способности.
- За разлика од претходниот период, денес центрите располагаат со комјутери за оваа категорија на деца.
- Преку честите, а некаде и секојдневни контакти со родителите на овие деца, се едуцираат и родителите за начинот на постапување со децата, грижата за нивното здравје, за навремено реагирање и се подига свеста за соодветен и правилен однос кон овие деца.

КОНСТАТИРАНИ ПРОБЛЕМИ

И покрај позитивните придобивки на овие дневни центри, дел од проблемите кои беа констатирани во претходниот период останаа нерешени. Од увидите Народниот правобранител ги констатира следните проблеми:

- Во дел од дневните центри недостасува потребниот стручен кадар (негуватели, логопеди, здравствени работници, физиотерапевти), но и технички персонал.
- Во дел од центрите се уште не е решен работниот статус на вработените (работат со договор за дело или волонтерски).
- Поради недостиг од материјални средства во дел од дневните центри се намалени услугите на децата (за разлика од порано кога добивале три, сега корисниците добиваат два, а некаде само еден оброк).
- Се уште постојат проблеми со превозот на децата. Во дел од дневните центри иако има возила недостигот од средства за гориво придонесува децата корисници на овие центри да не ги посетуваат секојдневно центрите, туку преку еден ден. (Ова е особено забележано во дел од дневните центри во Скопје, како и во Битола каде неколку деца повеќе не го посетуваат дневниот центар заради необезбедениот превоз).
- Поради финансиски проблеми, кои го попречуваат нормалното одвивање на активностите, дневните центри се уште се недоволно опремени со потребните средства за посебна работа со децата.
- Посебен дневен центар за полнолетни лица има само во Скопје, а во другите дневни центри групите се мешани со малолетни и полнолетни лица.
- Во сите центри нема програми прилагодени на состојбата и категоризацијата на лицата корисници.
- Во одделни дневни центри се уште постои недоволна и отежната соработка со родителите/старателите на децата, особено кога станува збор за лица со ниско образовно и социјално ниво кои прифаќањето на овие деца го гледаат како начин на егзистенција на семејството.

ПРЕПОРАКИ

За нормално функционирање на дневните центри неопходно е:

- Обезбедување на потребните финансиски и други материјални средства, согласно потребите на децата.
- Преземање мерки за надминување на проблемот со превоз на децата, со цел редовно и секојдневно да ги посетуваат дневните центри.
- Обезбедување редовни и соодветни (квалитетни) оброци за децата посетители на дневни центри.
- Надминување на проблемот со екипираноста на сите дневни центри со вработување на потребниот стручен кадар, соодветно на попреченоста на децата.

- Решавање на статусот на вработените и нивна мотивација за работа со децата со посебни потреби во центрите каде тој проблем се уште не е надминат.
- Наоѓање начини за подобрување на соработката со родителите / старателите на децата.
- Изготвување посебни програми и планови за работа со децата со посебни потреби.
- Отворање дневни центри за возрасни лица со посебни потреби таму каде што има потреба.

НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ